

הפיגוע במעבר אלנבי: ירדן הפכה ליעד אסטרטגי של איראן

written by פרופ' קובי מיכאל | 09.09.2024

את הפיגוע הקטלני בצד הישראלי של גשר אלנבי ביצע נהג משאית ירדני בן 38, בדואי בן שבט החויטאת ששירת בעבר בצבא ירדן. הפיגוע הוא תוצאה של הפתעה וכנראה כשל אבטחתי בצדי הירדני ובצד הישראלי, הן ברמת הבידוק הביטחוני והן במהירות התגובה, אך האירוע כולו עדיין בבדיקה ונכון יהיה להמתין לתוצאות התחקירים. אלא שמעבר להיבט הביטחוני-אבטחתי ומודיעיני, מדובר באירוע חמור המשקף שורה של מגמות מסוכנות ובעייתיות בירדן, המאיימות על יציבות הממלכה ומסכנות את ביטחון ישראל.

באופן מסורתי ובשל מציאות דמוגרפית מורכבת ותהליכים חברתיים, ירדן נתונה במציאות של הקצנה מתמשכת ומחריפה בעמדות הציבור בנוגע לישראל ולהסכם השלום, הבאה לידי ביטוי גם בביקורתיות גוברת כלפי בית המלוכה, בהתחזקות האסלאם הפוליטי, המובל על ידי פלסטינים המזוהים עם חמאס, אך מחלחל גם לשבטים הבדואים, והתפתחותן של תשתיות חתרניות.

ירדן היא יעד נחשק בעבור איראן בשל מיקומה הגאוגרפי-אסטרטגי וגבולה היבשתי הארוך והחדיר יחסית עם ישראל. השתלטות איראנית על ירדן בין אם באופן מלא ובין באמצעות שלוחים בדמות מיליציות מקומיות ואחרות, היא בפירוש בחזקת יעד אסטרטגי של איראן. זו פועלת, ומזה זמן, לערעור יציבות הממלכה והפלת בית המלוכה ההאשמית, ועושה זאת במגוון שיטות ודרכים: הצפת ירדן בסם הקפטוגן המיוצר בסוריה והשימוש בירדן כגשר יבשתי להפצת הסם ברחבי המזרח התיכון וממנו לעולם כולו, מאמץ להחדרת מיליציות חמושות או להקמתן של כאלו בשטח הממלכה, תמיכה בתהליכי רדיקליזציה דתית ופגיעה ביחסים עם ישראל עד כדי ביטול הסכם השלום עמה ולאחרונה וביתר שאת, שימוש בטריטוריה הירדנית לצורך הברחות אמל"ח ליהודה ושומרון לצורך חיזוק תשתיות הטרור הפועלות נגד ישראל ותמרוצן להגברת הטרור (בין היתר, כמנגנון פיצוי לאובדן חמאס ורצועת עזה כפרוקסי וכזירת פעולה שהם רכיבים ב"טבעת האש" שבנתה איראן בכישרון ובהתמדה במשך שנים).

מאמצי איראן בהחלט נושאים פרי לצד תהליכי הקצנה הנמשכים כבר שנים, אותם מובילים האחים המוסלמים, שהם למעשה פלסטינים ברובם, יוצאי חלציה של חמאס או לכל הפחות מזוהים עם הארגון ומטרותיו. המצוקות הכלכליות הקשות של ירדן, לצד מצוקות מתמשכות של מים ואנרגיה, כמו גם היקפי אבטלה רחבים, מאיצים וממריצים תחושות של תסכול, כעס וייאוש, שהופכים להתנגדות פעילה ליחסים עם ישראל ולביקורתיות גוברת כלפי בית המלוכה.

הדמוגרפיה מכבידה בתורה ומכשירה תנאים נוחים יותר למאמצי איראן ולמגמות ההקצנה. השבטים הבדואים, שבאופן מסורתי היוו את התשתית הנאמנה עליה נשען בית המלוכה הירדני

והיו הקבוצה האתנית הנבחרת והמועדפת, בהתייחס למשל לרוב הפלסטיני ההיסטורי בממלכה, מוצאת עצמה בשנים האחרונות קטנה ומשמעותית עוד פחות משהייתה. זרם הפליטים ששטף את ירדן מתחילת שנות ה-90 של המאה הקודמת בעקבות מלחמת עיראק-כווית, שהלך והתגבר מאז 2003 בעקבות הפלישה האמריקאית לעיראק והפלת שלטון הבעת' העיראקי התעצם עוד יותר מאז פרצה מלחמת האזרחים בסוריה. סך אוכלוסיות הפליטים מכל גלי הפליטות עומד על כ-2 מיליון פליטים. אוכלוסייתה הקטנה יחסית של הממלכה הירדנית הושפעה דרמטית מהשינויים הדמוגרפיים שהתרגשו עליה ומצוקותיה אך גברו ויחד אתן מגמות ההקצנה ואי השקט החברתי והפוליטי.

אי השקט, התסיסה, ההקצנה ואולי רפיון שטרם זוהה בקרב מנגנוני הביטחון או המודיעין הירדנים, מייצרים את התנאים לפיגועים מסוג הפיגוע הרצחני בגשר אלנבי. העובדה שמדובר בבדואי משבט מיוחס ושגם שירת בצבא הירדני, היא לא פחות מאירוע מטלטל בעבור בית המלוכה, הצבא ומנגנוני הביטחון והמודיעין. בראייתם הוא עלול להדליק אש בשדה קוצים ולכן יש להניח שמנגנוני הביטחון והמודיעין, בהנחיה ישירה ובפיקוח המלך, יעשו ככל שיוכלו כדי להשלים את החקירה והבירור בנוגע למניעי המפגע ובעיקר לגבי האפשרות שהופעל או פעל כחלק מתשתית טרור רחבה ועמוקה יותר.

לישראל יש אינטרס ברור ביציבות הממלכה הירדנית הן בשל חצייתה בין ישראל לבין מרחבי ציר הרשע האיראני המגיעים עד מערב עיראק, הן בשל המאמצים שעושים צבא ירדן ומנגנוני הביטחון כדי למנוע טרור נגד ישראל משטח ירדן ומהגבול המשותף והן בשל השתייכותה של ירדן למחנה המדינות הערביות הסוניות הפרגמטיות התומכות בארה"ב ולתשתית הצירית והאזורית לקואליציה האזורית אותה מבקשת ישראל לבסס ולפתח, בין היתר, כמענה לציר המובל על ידי איראן.

במובן זה, חשוב להבין את הסיכון שבניסיון להפוך את ירדן למדינה הפלסטינית בעת הזו. ברור שכל ניסיון כזה משמעותו מדינה פלסטינית שהיא מדינת חמאס, בשל אחיזתם של האחים המוסלמים בירדן. אלא שלהבדיל ממדינת חמאס שקמה ברצועת עזה, שאותה אנו מתאמצים לפרק עד היסוד ולמנוע כל אפשרות להקמתה ככזו מחדש, ומהסיכול והשיבוש האפקטיביים שלנו את הקמת מדינת חמאס ביהודה ושומרון, את מדינת חמאס שתוקם בירדן, לא נוכל לסכל ולפרק. אם מדינת חמאס עזה הצליחה לחבור לאיראן הרחוקה ולפתח שיתוף פעולה צירי, שסייע לחמאס להפוך לצבא טרור אימתני ולקרב את איראן לגבולותנו, מה יקרה במקרה של ירדן כמדינת חמאס פלסטינית? במציאות כזו, נמצא את איראן והמיליציות שלה ושלוחיה לאורך כל הגבול המזרחי היבשתי הארוך, כשלהרשותה כן שיגור ומרחב פעולה יעילים להפליא נגד ישראל. האיום הביטחוני במציאות כזו יהיה לא פחות מבלתי נסבל, קשה ומורכב מכל מה שידענו עד היום.

המציאות הביטחונית, הכלכלית, החברתית והפוליטית בירדן פריכה ושברירית עד מאוד. הפיגוע בגשר אלנבי הוא ביטוי לפריכות הירדנית ולסיכון העצום שכרוך בה. ישראל יחד עם ארה"ב

ובנות בריתה של ירדן במרחב (מצרים, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות) צריכות לאחד מאמצים כדי לסייע לירדן להתחזק ולאפשר לה להתמודד באופן אפקטיבי יותר עם האיומים המתרגשים עליה, שגל הניפוץ שלהם מגיע עד גשר אלנבי ומעבר לו.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 09.09.2024.